

УДК 314 (477.83) : 94 (477.83) «17/19»

В. І. Петриків

**ДЕМОГРАФІЧНИЙ РОЗВИТОК СЕЛА ДОВГЕ (ГІРСЬКЕ) ВІД
СЕРЕДИНИ XVII СТ. ДО 1939 Р.**

Зважаючи на сучасні тенденції в українській історичній науці загалом та в історичному краєзнавстві зокрема, особливої ваги набуває дослідження історії окремих населених пунктів. В цьому контексті важливим є вивчення історії с. Довге (Гірське) Львівської області. Історію цього села, як і інших галицьких сіл, важко уявити без вивчення демографічного розвитку. Актуальність проблеми зумовлена також тим, що на сьогоднішній день не існує комплексної праці, присвяченої цій проблемі.

Певні відомості про чисельність населення знаходимо в праці З. Будзинського [1], який подає відомості про демографічний стан польсько-руського пограниччя в другій половині XVIII ст. Багато інформації отримуємо з спеціальних покажчиків («Skorowidz wszystkich miejscowości» або «Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości») [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8] всіх місцевостей (циркулів, повітів, гмін, включно з дрібними присілками) королівства Галичини і Льодомерії. Ці покажчики містять дані про кількість мешканців в конкретному поселенні, статистику їх національної приналежності та віровизнання та інші, не менш цікаві, дані. У статистично-топографічному путівнику, складеному Конрадом Ожеховським 1872 р., знаходимо також інформацію про кількість населення в Довгому [9]. Корисними в цьому плані є матеріали Словника Географічного [10] та церковні шематизми, які подають дані про віровизнання мешканців села [11; 12; 13; 14]. Інформацію з даної проблеми черпаємо також в архівних матеріалах. Це, зокрема матеріали Задністрянської ревізії 1692 р. [15], метричні книги [16], шкільні справи [17; 18] та дані переписів населення і господарської інфраструктури [19].

Виходячи з актуальності теми та досліджуваної історіографічної, джерельної бази, мета статті – вивчити демографічний розвиток в селі Довге (Гірське) на Дрогобиччині (від середини XVII ст. – до 1939 р.).

Перші дані про кількість населення в селі датуються серединою XVII ст. Люстрація 1665 р. дає опис повинностей, які сплачували селяни. З неї довідуємося, що підданих перед війною (можливо, Хмельниччиною) було 90, а на момент складення люстрації 80. Можливо, йдеться про окремі господарства. Припустивши, що на кожне з них припадає 5–6 осіб, отримуємо загальну кількість жителів села – 400–480 [21, с. 203]. За даними ревізії 1692 року сіл Задністрянської частини Перемишльської землі Довге було королівським селом, в якому нараховувалося 99 заселених халуп, та 15 пустих. Тобто, в селі

проживало приблизно 495–594 особи. Також в ревізії згадується про 7 князівських халуп. Зазначимо, що інститут князівства притаманний селам заснованих на «волоському праві». Відомості про князів у Довгому знаходимо аж до середини ХІХ ст. Зокрема, відомо, що довжанські родини Данила і Микити Соп'яка належали до «князей должанських под титулом Ільницьких» [20, с. 26]. Ревізія до Довгого відносить також Зубрицю, де нараховувалося 12 заселених халуп [15, арк. 23].

Надалі Довге збільшувало свою територію, включаючи до свого складу сусідні місцевості. Так, на 1785 рік до Довгого належали присілки: Майдан, Перепростиня та Заріччя, що займало площу 92, 27 км². Кількість населення складала 1022 чоловік, густина населення становила 11,1 чоловік на 1 км². За етнічно-релігійним складом переважну більшість в Довгому становили греко-католики. Їх в селі проживало 820 осіб (80, 2%), також в Довгому мешкали 110 євреїв (10, 8%) та 92 римо-католики (9%) [1, с. 87]. Зазначимо, що фіксація національних громад в Австро-Угорщині здійснювалась відповідно до показників вживання рідної мови. Однак формулювання питання про мову було настільки нечітким, що фактично реєстрували розмовну мову. Матеріали австро-угорських переписів населення про мовний склад мешканців Галичини, Буковини та Закарпаття мають декілька істотних вад. Наприклад, за ними неможливо визначити мовних ознак єврейського населення, яке становило значну частину мешканців названих вище українських регіонів, оскільки в переліку мов, які реєструвалися переписами, не було ні івриту (давньої єврейської мови), ні їдишу (побутової та літературної мови євреїв Центральної та Східної Європи, що виникла на основі одного з діалектів німецької мови у Х–ХІV ст.).

Надзвичайно детальну і цікаву інформацію знаходимо в метричних книгах села, які уривчасто охоплюють великий період часу – від 1785 до 1844 рр. Складаються вони з трьох книг – книги шлюбів, книги народжень і книги смертей. Записи вели священники латинською мовою. Для прикладу наведемо зведені дані про кількість народжень та смертей за 1801–1810 рр. Народження: 1801 р. – 38, 1802 р. – 51, 1803 р. – 38, 1804 р. – 44, 1805 р. – 70, 1806 р. – 26, 1807 р. – 46, 1808 р. – 69, 1809 р. – 50, 1810 р. – 55 [16, арк. 22–43]. З цього випливає, що за 10 р. в селі народилося 487 дітей. Виходить в середньому 48,7 народжень за рік. Смерті: 1801 р. – 37, 1802 р. – 16, 1803 р. – 29, 1804 р. – 27, 1805 р. – 30, 1806 р. – 32, 1807 р. – 20, 1808 р. – 42, 1809 р. – 69, 1810 р. – 34. Тобто в сукупності за 10 р. в селі померло 336 людей, в середньому 33, 6 людей на рік. В книзі смерті священник також записував причину смерті людини. Так, в 1801 р. з 38 померлих 25 (всі без виключення діти віком до 6 р.) померло від віспи, а в 1803 р. 13 дітей померло від кору [16, арк. 53–61]. Причинами високої дитячої смертності були, крім епідемій, повна відсутність медичної допомоги, неосвіченість людей та низький матеріальний рівень життя. Бували часи, коли люди помирили від голоду та виснаження. Проте, незважаючи на це, народжуваність значно

перевищувала смертність.

Окремий блок інформації про Довге знаходимо в церковних шематизмах, які подають кількість населення парафіяльної церкви в Довгому та в присілках, які відносилися до нього. Зокрема, у 1830 році до парафіяльної церкви в Довгому належало 784 греко-католиків, на присілку Перепростиня проживало 104 мешканці, на Заріччі – 237, а в с. Майдані, яке належало тоді до Довгого – 135 мешканців [2, с. 99–100]. Отже, загальна кількість парафіян, які проживали в Довгому і на присілках, становила 1260 людей. Населення села поступово зростало і вже шематизм 1843 р. нараховує 1502 особи [3, с. 94]. Однак за наступні 7 років населення села суттєво зменшилося. Шематизм 1850 р. налічує 1153 жителі (матірня церква – 619, Заріччє – 277, Перепростиня – 116, Майдан – 141) [4, с. 74], тобто в порівнянні з 1843 р. населення скоротилося на 449 осіб. На нашу думку, таке зменшення населення пов'язане з лютуванням холери в той час у Галичині. Очевидно, хвороба не оминула й Довгого, завдавши відчутних людських втрат. На жаль, церковні метричні книги с. Довге закінчуються 1844 р., тому не можемо детально показати наслідки цієї епідемії. В наступне двадцятиліття населення Довгого разом з вищеназваними присілками дещо зросло. Так, за даними статистично-топографічного путівника, складеного Конрадом Ожеховським, на 1870 р. тут проживало 1377 осіб [9, с. 18], тобто населення збільшилося на 224 особи.

Цілком можливо, що зібрана впродовж десятків років інформація про поселення Австро-Угорської держави стала основою для серії «Словника Географічного», в якому часто бачимо цілі історичні довідки про поселення XIV–XIX ст. Стаття про Довге в цьому «Словнику» була надрукована у 1881 р. Вона підсумувала зібрані раніше в шематизмах та статистичних щорічниках показники з соціально-економічного та релігійного життя. Додано було лише інформацію про межі з сусідніми селами та присілками, географічні координати щодо повітового міста Дрогобича та координати найближчих засобів комунікації. За даними «Словника», в Довгому разом з вищезгаданими присілками проживало 1790 осіб (241 римо-католиків, 1492 греко-католиків, 57 євреїв) [10, с. 105]. Тобто, практично за десять років населення зросло на 413 осіб.

Впродовж XIX ст. Довге зазнає постійних територіальних змін: одні присілки виокремлюються, інші знову об'єднуються з селом. Варто також зазначити, що церковний поділ не співпадав з адміністративним. Так, церковний шематизм 1889 р. відносить до матірньої церкви дочірню церкву Введення Пресвятої Богородиці за рікою (Зарічє) (обидва храми розташовані в с. Довге по обидва боки р. Стрий), та місцевості Перепростиня та Майдан, жителі яких були прихожанами довжанських церков. До материнської церкви належало 706, дочірньої на Зарічє – 438, Перепростині – 146, Майдані – 183 віруючих [11, с. 67]. Загальна сума жителів Довгого з присілками складала 1473 людини. Урядовий показник населених пунктів Галичини 1897 р. до Довгого відносить

присілки Локоть (в церковних шематизмах цей присілок не згадується, очевидно він не належав до довжанської парафії) і Перепростиня. Він наводить дані про кількість населення станом на 1890 р., тоді загальна кількість мешканців становила 1596 осіб [5, с. 46]. Той самий покажчик, складений вже у 1904 р., до Довгого відносить тільки присілок Перепростиня і нараховує 1834 жителі [6, с. 39].

Шематизм 1905 року нараховує в селі 1997 мешканців. З них 945 належали до материнської церкви, до церкви Введення Пресвятої Богородиці – 679 осіб, у Перепростині проживало 172, а в Майдані – 201. Окремо в шематизмі подаються дані про кількість латинників та євреїв, але тільки в Майдані (латинники – 247 і євреїв – 284) [12, с. 100]. Перед Першою світовою війною за даними шематизму 1913 р. в Довгому разом з присілками проживало 2003 жителі [13, с. 109]. Воєнні лихоліття не відбилися на кількості населення. Покажчик 1918 р. нараховує в Довгого разом з присілком Перепростиня 2084 особи [7, с. 37].

У Другій Речі Посполитій показники місцевостей продовжували укладати. Проте аналітичний центр обробки статистичної інформації перенесли зі Львова (Бомонд крайової статистики) до Головного відділу Статистики у Варшаві. В довіднику 1924 р., складеному керівником відділу перепису населення Раймондом Булавським, знаходимо ґрунтовнішу в порівнянні з попередніми виданнями інформацію про Довге. Довідник складений на основі перепису цивільного населення 30 вересня 1921 р. без урахування тих чоловіків, на тоді внесених до військових табелів (були чи мали були у війську). У селі налічувалося 364 будинків для помешкань, кількість мешканців проживало 1062 чоловіків та 1035 жінок. За показниками в таблицях, римо-католицька громада налічувала 7, греко-католицька – 1947, юдейська – 144 особи. За національним складом в селі проживало 23 поляки, 1965 українців, 109 євреїв [8, с. 16]. Очевидно, що дані цього перепису лягли в основу формування шкільної документації. Так, у витязі із протоколу Кураторії округу шкільного Львівського від 30 квітня 1928 року зазначалося, що загальна кількість мешканців становить 2097 осіб, далі у витязі повторюються дані перепису 1921 р. про національну та релігійну приналежність [17, арк. 9]. Проте, незважаючи на дані перепису, за яким українське населення складало абсолютну більшість мешканців в селі, 2 червня 1925 р. Рада шкільна повітова у Дрогобичі, виконуючи рескрипт від 5 травня 1925 р., скерувала до Кураторії ОШЛ доповідну записку з деклараціями. При цьому подавалися абсолютно неправдиві дані про національний склад довжанської гміни: на підставі нібито проведених шкільним інспектором (ім'я не вказано, але ним у той час був Северин Гарліцький) обстежень «виявилось», що «гміна Довге Підбузьке лічить 25% людності руської». Беручи до уваги цей «факт», повітова шкільна рада, на основі закону і «згідно з волею людності гміни Довге Підбузьке» просила дозволу запровадити з 1 вересня 1925 р. у місцевій народній

двокласній школі двомовне, тобто польсько- і україномовне навчання [18, арк. 1–13в].

Церковний шематизм 1938 р. нараховує в Довгому 2092 осіб, 10 з яких були римо-католиками, 129 жителів села складали євреї [14, с. 33].

З приходом більшовиків у вересні 1939 р. незабаром був проведений ними перепис населення та господарської інфраструктури краю. На той час населення в Довгому складало 2623 особи [19, арк. 45].

На основі опрацьованих джерел і літератури можемо зробити декілька висновків про демографічний розвиток с. Довге з середини XVII ст. до 1939 р.:

1) Довге було територіально обширним і добре заселеним селом. Впродовж зазначеного періоду село не утворювало єдиної громади. Окрім, власне Довгого, до його складу входили присілки: Перепростиня, Майдан, Локоть та Зарічче, що значно збільшувало кількість населення. Цікаво, що сьогодні лише Зарічче відноситься до Довгого.

2) Соціальна структура села була неоднорідною. Окрім, власне селян, які становили більшість, в селі зустрічаються інші напівпривілейовані і привілейовані групи населення (князі, солтис-вибранець, священик, поповичі).

3) В селі проживали люди різних національностей. Однак абсолютну більшість складали русини (українці), другою національною групою були євреї, третіми – поляки.

4) За релігійним складом впродовж всього періоду більшість населення було греко-католицького віровизнання.

5) В міжвоєнний період в Довгому постало непросто національне питання, пов'язане з асиміляційною політикою польського уряду.

Список використаної літератури

1. **Budziński Z.** Ludność pogranicza polsko-ruskiego w drugiej połowie XVIII wieku. Stan. Rozmieszczenie. Struktura wyznaniowa i etniczna / Z. Budziński. – Rzeszów : Wydawn. Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie, 1993–. – Tom 2 : Dokumentacja statystyczna i kartograficzna. – 1993. – 517 s. 2. **Schematismus** universi venerabilis cleri dioeceseos graeco catholicae Premisliensis pro anno domini MDCCCXXX conscriptus per A. R. Josephum Lewicki Cappelanum Episcopalem. – Premisliae: Impressum in Typographia Episcopali Rit. Graeci, 1830. – 208 p. 3. **Schematismus** universi venerabilis cleri dioeceseos graeco catholicae Premisliensis pro anno domini MDCCCXLIII conscriptus per A. R. Josephum Lewicki Cappelanum Episcopalem. – Premisliae: Impressum in Typographia Episcopali rit. gr. cat., 1843. – 118 p. 4. **Catalocus** universi cleri dioeceseos rit. gr. cath. Premislensis pro anno domini 1850. – Premisliae: Impressum in Typographia Capituli rit. gr. cath., 1850. – 183 p. 5. **Bigo J.** Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiołkami w Krolestwie Galicyi, Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju / J. Bigo. – Lwów: Z drukarni «Dziennika

polskiego», 1897. – 288 s. 6. **Bigo J.** Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiołkami w Krolestwie Galicyi, Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju / J. Bigo. – Lwów: Z drukarni «Dziennika polskiego», 1904. – 344 s. 7. **Bigo J.** Najnowszy skorowidz wszystkich miejscowości z przysiołkami w Krolestwie Galicyi, Wielkiem Księstwie Krakowskiem i Księstwie Bukowińskiem z uwzględnieniem wszystkich dotąd zaszytych zmian terytorialnych kraju / J. Bigo. – Lwów: Skład druków wojennych i gminnych Ign. Jaegera, 1918. – 222 s. 8. **Buławski R.** Skorowidz miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej / R. Buławski, J. Buzek. – Warszawa: Nakładem głównego urzędu statystycznego, 1924– . – T. 13: Województwo Lwowskie. – 66 s. 9. **Orzechowski K.** Przewodnik statystyczno topograficzny i skorowidz obejmujący wszystkie miejscowości z przysiołkami w Krolestwie Galicyi W. X. Krakowskiem i X. Bukowinie, według najświeższych skazówek urzędowych / K. Orzechowski. – Krakow: Wyd-wo WSP, 1872. – 413 s. 10. **Słownik** Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. / Red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski. – Warszawa: Druk «Wieku» Nowy-Świat Nr. 59, 1881– . – T. II. – 927 s. 11. **Схиматисмъ** всего клира руско-католического Епархіи соединенныхъ Перемииской, Самборской и Сяноцкой. – Перемышль: Тип. Ферд. Піонткевича, 1889. – 248 с. 12. **Схиматисмъ** всего клира руско-католического Епархіи соединенныхъ Перемииской, Самборской и Сяноцкой. – Перемышль: Зъ печатні Йосифа Стифіого, 1905. – 529 с. 13. **Схиматисмъ** всего клира руско-католического Епархіи соединенныхъ Перемииской, Самборской и Сяноцкой. – Перемышль: Зъ печатні гр. кат. Капітулы, 1913. – 446 с. 14. **Схиматисмъ** всего клира руско-католического Епархіи соединенныхъ Перемииской, Самборской и Сяноцкой. – Львів: Накладом греко-катол. епископської консисторії, 1938. – 149 с. 15. **Центральний** державний історичний архів у м. Львові (далі ЦДІАУ у Львові), ф. 14, оп. 1, спр. 258. 16. **ЦДІАУ** у Львові, ф. 201, оп. 4а, спр. 562. 17. **ЦДІАУ** у Львові, ф. 179, оп. 2, спр. 958. 18. **ЦДІАУ** у Львові, ф. 178, оп. 2, спр. 2351. 19. **Державний** архів Львівської області, ф. Р. 221, оп. 1, спр. 25. 20. **Петриків В.** Родинні пом'яники села Довге Гірське / В. Петриків // Збірник наукових праць студентів історичного факультету. – Дрогобич: Ред.-вид. відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. II. – С. 19–30. 21. **Arlamowski K.** Lustracja wojewodztwa Ruskiego 1661–1665. Czesc I ziemia Przemyska I Sanocka / K. Arlamowski i W. Kaput. – Wroclaw–Warszawa–Krakow: Zakład Narodowy imenia Ossolińskich, Wyd-wo PAN, 1970. – 239 s.

Петриків В. І. Демографічний розвиток села Довге (Гірське) від середини XVII ст. до 1939 р.

У статті розглянуто демографічний розвиток села Довгого (Гірського) від середини XVII ст. до 1939 року. Проаналізовано списки населення цього періоду, подані у різноманітних ревізіях, покажчиках та

шематизмах. На основі різного роду джерел (опублікованих та архівних) встановлено, що Довге не складало єдиної громади, адже, окрім власне Довгого, до села належали присілки: Зарічче, Перепростиня, Майдан, Локоть.

Показано соціальний, національний та релігійний склад населення села. Доведено, що жителі Довгого, як і решти навколишніх поселень, творили поліетнічну громаду, де поряд з українцями проживали поляки та євреї. Висвітлено непросте національне питання, яке постало в Довгому у міжвоєнний період, пов'язане з асиміляційною політикою польського уряду. На основі документальних свідчень висвітлено зміни кількості населення села та з'ясовано вплив загальноісторичних процесів на життя його мешканців.

Ключові слова: Довге (Гірське), мікроісторія, краєзнавство, населення, демографія.

Петрыкив В. И. Демографическое развитие с. Долгое (Горное) с середины XVII в. по 1939 г.

В статье рассмотрено демографическое развитие села Долгого (Горного) от середины XVII в. до 1939 года. Проанализированы списки населения этого периода, представленные в различных ревизиях, указателях и шематизмах. На основе различного рода источников (опубликованных и архивных) установлено, что Долгое не составляло единой общины, ведь, кроме собственно Долгого, к селу принадлежали выселки: Заречье, Перепростыня, Майдан, Локоть.

Показан социальный, национальный и религиозный состав населения деревни. Доказано, что жители Долгого, как и остальных окружающих поселений, образовывали полиэтничное общество, где наряду с украинцами проживали, поляки и евреи. Освещен непростой национальный вопрос, который возник Долгом в межвоенный период, и был связан с ассимиляционной политикой польского правительства. На основе документальных свидетельств освещены изменения численности населения села и выяснено влияние общеисторических процессов на жизнь его обитателей.

Ключевые слова: Долгое Горное, микроистория, краеведение, население, демография.

Petrikiv V. I. Demographic Development of Settlement Dovhe (Hirske) from the Middle of the XVII cr. up to 1939

The article considers the demographic development of the village of Dovhe (Hirske) from the middle of the XVII cr. to 1939. The analysis of population lists of mentioned period presented in various audits, indexes and Shematyzm. Based on various sources (published and archival) it is found that Dovhe did not make a single community, because, except the Dovhe proper, of belonging to Dovhe some new villages like Zariche, Pereprostynya, Majdan, Lokot. According to the metrical books it is reveal the dynamics of

population.

Social, ethnic and religious composition of the population of the village is shown. The social structure of the village was heterogeneous. In addition, actual farmers, who formed the majority in the village, were semiprivileged and other privileged groups (rulers Soltys-chosen, priest, Popovich). It is proved that rural population of Dovhe and people from other surrounding settlements created multi-ethnic community, which lived together with the Ukrainians, Poles and Jews. The article also deals with difficult national issue that arose in Dovhe during the Inter-war period due to assimilation policies of the Polish government. Based on documentary evidence it highlights the changing of population of the village and finds general historical processes influenced the lives of its inhabitants. It is proved that Dovhe was geographically extensive and well-populated village. During this period the village does not form a single community. In addition, actually long, it consisted of small settlement, aroused as a result of resettlements: Pereprostynya, Area, Elbow and beyond the river, which greatly increased the population and in the upshot influenced national policy made a local authority tougher concerning to foreigners.

Key words: Dovhe (Hirske) settlement, microhistory, study of a region, population, demography.

Стаття надійшла до редакції 9.04.2013 р.

Прийнято до друку 23.04.2013 р.

Рецензент – к. іст. н., доц. Смуток І. І.